

CUPRINS

Prefață / 11

Introducere / 15

Capitolul 1. Problematica persoanelor vârstnice în familie și în societate actuală românească. Metodologia de cercetare / 21

1.1. Definirea și problemele de cercetare / 21

PERSOANELE VÂRSTNICE

Resursă importantă în familie și în societate

1.2. Prezentarea domeniului de cercetare / 21

1.2.1. Prefață de Gabriela RĂȚULEA: conceptuali și metodologice / 30

1.2.2. Cercetarea capitolului / 33

1.2.3. Populația statului România: aspecte bune în ceea ce privește evoluția vîrstă a persoanelor vîrstnice din municipii, județe / 34

Capitolul 2. Precizări conceptuale și istorice ale numeau lui îmbătrânirii / 39

2.1. Conceptie, definiri și discipline și legătura cu îmbătrânirea / 39

2.2. Vârstă într-o lume de-a lungul istoriei în diferite societăți / 42

Capitolul 3. Procesul de îmbătrânire demografică a populației / 47

3.1. Definirea îmbătrânirii demografice / 47

3.2. Îmbătrânirea la nivel mondial / 48

3.3. Gradul de îmbătrânire a populației României / 50

Capitolul 4. Problemele și riscurile persoanelor vîrstnice / 53

4.1. Consecințele procesului de înîmbătrânire / 53

4.1.1. Dependență economică / 53

INSTITUTUL EUROPEAN

2017

Capitolul 1. Problematica persoanelor vârstnice în familia și în societatea actuală românească. Metodologia de cercetare / 21	1.1. Definirea problemei de cercetat / 21	1.2. Obiectivele și ipotezele cercetării / 22	1.3. Metodologia cercetării / 23	1.4. Cercetarea calitativă / 25	1.4.1. Reprezentativitate și eșantionare în cercetarea calitativă a persoanelor vârstnice din municipiul Brașov / 28	1.4.2. Prezentarea datelor socio-demografice ale subiecților cercetării calitative / 30	1.5. Cercetarea cantitativă / 34	1.5.1. Reprezentativitate și eșantionare în cercetarea cantitativă a persoanelor vârstnice din municipiul Brașov / 34
---	---	---	----------------------------------	---------------------------------	--	---	----------------------------------	---

Concluzii și direcții / 105	2.1.3. Teoria dezvoltării personalității / 105	2.1.3.1. Teoria cognitivă / 105	2.1.3.2. Teoria construcției / 105	2.1.3.3. Teoria socializării / 105	2.1.3.4. Teoria personalității / 105	2.1.3.5. Teoria dezvoltării / 105	2.1.3.6. Teoria individualizării / 105	2.1.3.7. Teoria personalității / 105
-----------------------------	--	---------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------	-----------------------------------	--	--------------------------------------

Adesea / 105	2.1.4. Teoria construcției / 105	2.1.4.1. Teoria construcției / 105	2.1.4.2. Teoria construcției / 105	2.1.4.3. Teoria construcției / 105	2.1.4.4. Teoria construcției / 105	2.1.4.5. Teoria construcției / 105	2.1.4.6. Teoria construcției / 105	2.1.4.7. Teoria construcției / 105
--------------	----------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------

Ribibliografie / 115	2.1.5. Teoria construcției / 105	2.1.5.1. Teoria construcției / 105	2.1.5.2. Teoria construcției / 105	2.1.5.3. Teoria construcției / 105	2.1.5.4. Teoria construcției / 105	2.1.5.5. Teoria construcției / 105	2.1.5.6. Teoria construcției / 105	2.1.5.7. Teoria construcției / 105
----------------------	----------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------

Prefață / 11

Introducere / 15

Capitolul 1. Problematica persoanelor vârstnice în familia și în societatea actuală românească. Metodologia de cercetare / 21

- 1.1. Definirea problemei de cercetat / 21
- 1.2. Obiectivele și ipotezele cercetării / 22
- 1.3. Metodologia cercetării / 23
- 1.4. Cercetarea calitativă / 25
  - 1.4.1. Reprezentativitate și eșantionare în cercetarea calitativă a persoanelor vârstnice din municipiul Brașov / 28
  - 1.4.2. Prezentarea datelor socio-demografice ale subiecților cercetării calitative / 30
- 1.5. Cercetarea cantitativă / 34
  - 1.5.1. Reprezentativitate și eșantionare în cercetarea cantitativă a persoanelor vârstnice din municipiul Brașov / 34

Capitolul 2. Precizări conceptuale și istorice ale fenomenului îmbătrânirii / 39

- 2.1. Concepțe, definiri și discipline ale fenomenului îmbătrânirii / 39
- 2.2. Vârsta a treia de-a lungul timpului în diferite societăți / 42

Capitolul 3. Procesul de îmbătrânire demografică a populației / 47

- 3.1. Definirea îmbătrânirii demografice / 47
- 3.2. Îmbătrânirea la nivel mondial / 48
- 3.3. Gradul de îmbătrânire a populației României / 50

Capitolul 4. Problemele și riscurile persoanelor vârstnice / 53

- 4.1. Consecințele procesului de îmbătrânire / 53
  - 4.1.1. Dependența persoanelor vârstnice / 56
- 4.2. Psihologia persoanelor vârstnice / 59

Capitolul 5. Explicații teoretice ale condiției vârstei a treia / 63

5.1. Funcționalismul / 63

5.1.1. Repere generale ale funcționalismului / 63

5.1.2. Teoria dezangajării / 65

5.1.2. Teoria activității / 74

5.1.3. Teoria continuității / 77

5.2. Perspectiva structural-funcționalistă / 79

5.3. Teoriile socioeconomice ale vârstei a treia / 81

5.4. Teoriile modernității / 82

5.5. Teorii postmoderne / 83

5.6. Teorii interacționiste / 85

5.6.1. Interacționismul simbolic / 85

5.6.2. Interacțiunile umane și sociale – factor al îmbătrânirii / 87

5.7. Teoria subculturii / 89

5.8. Teoria costuri-beneficii / 89

5.9. Constructivismul social / 90

5.10. Teoriile puterii și inegalității / 90

5.10.1. Teoriile politiciei economice / 90

5.10.2. Teoriile feminine / 91

Capitolul 6. Protecția socială a persoanelor vârstnice. Pensionarea / 93

6.1. Protecția socială a persoanelor vârstnice / 93

6.1.1. Protecția socială în România / 95

6.2. Pensionarea – consecințe și perspective / 100

Capitolul 7. Abordări ale identității vârstnicului în societatea actuală / 121

7.1. Sinele și identitatea / 122

7.1.1. Formarea și schimbarea sinelui / 122

7.2. Identitatea persoanelor de vârstă a treia / 127

7.2.1. Transformări identitare la vârstă a treia / 127

7.2.3. De la stima de sine la stigmă / 138

7.2.4. Stereotipurile față de îmbătrâinire. Ageismul / 144

7.2.5. Familia – factor de menținere a identității persoanei vârstnice / 150

7.2.6. Rolul serviciilor sociale în modificarea identității persoanelor vârstnice / 152

Capitolul 8. Rolul persoanei vârstnice în cadrul familiei contemporane / 165

8.1. Abordări conceptuale ale familiei / 165

8.1.1. Definirea conceptului de familie / 165

8.1.2. Funcțiile familiei / 167

8.1.3. Originea familiei ca grup / 172

8.1.4. Tipologia familiei / 173

8.2. Tendințe actuale în funcționarea familiei / 178

8.3. Rolul persoanelor vârstnice în familie / 181

8.3.1. Familia și vârstnicii / 181

8.3.2. Evoluția rolului și a statutului persoanelor vârstnice în familia contemporană / 187

Concluzii și discuții / 195

Anexe / 205

Bibliografie / 215

Index / 225

Abstract / 229

Résumé / 231

Capitolul 1

Problematica persoanelor vârstnice în familia și în societatea actuală românească. Metodologia de cercetare

1.1. Definirea problemei de cercetat

Datele demografice ale ultimilor ani precum și prognozele sociologilor, demografilor și economiștilor au produs o „criză” în ceea ce privește prezentul, dar mai ales viitorul persoanelor vârstnice. Statisticile arată că procentul persoanelor de peste 60 de ani va depăși actuala valoare de 21%, ajungând la 33%, în timp ce procentul tinerilor sub 15 ani se va diminua de la 23% la 19% (H.G. Nr. 541 din 9 iunie 2005). Un studiu, realizat la nivelul UE-25, arată că populația totală a crescut de la 350 milioane în 1950, la 450 milioane în 2000. În anul 2025 se preconizează un număr de 470 de milioane de persoane, iar după anul 2050 populația va înregistra o evoluție numerică DESCENDENTĂ, respectiv 449 de milioane. Numărul persoanelor cu vîrsta cuprinsă între 65 - 79 de ani va crește semnificativ după 2010, înregistrând o creștere de 37% în jurul anului 2030 (*idem*). România urmează acest trend ascendent al ponderii persoanelor vârstnice în totalul populației, confirmat prin date statistice de la ultimul recensământ al populației făcut în România, în anul 2011 (<http://www.recensamantromania.ro/>), care arată faptul că, ponderea persoanelor vârstnice, de peste 65 de ani este de 16,14%, față de anul 2006, când ponderea persoanelor vârstnice de peste 65 de ani era de 14,85% (<http://www.insse.ro/cms/files/pdf/ro/cap2.pdf>). Această panică declanșată la începutul secolului XXI, prin creșterea studiilor referitoare la situația persoanelor de vîrsta a treia, se axează, în principal pe imposibilitatea de susținere, din punct de vedere finanțiar, a persoanelor vârstnice, ceea ce nu a dus decât la încercarea de a identifica factorii cauzali ai fenomenului și la găsirea unor soluții, pe termen scurt, la această problemă.

Institutul de Cercetare Longitudinală a Îmbătrânirii din Baltimore (the Baltimore Longitudinal Study of Ageing – BLSA) arată că procesul îmbătrânirii, ca declin natural, nu este, aşa cum s-a presupus, ireversibil; specialiștii consideră că, prin creșterea activității persoanelor vârstnice și a altor compor-

tamente de promovare a sănătății, este posibilă prevenirea unor efecte negative asociate îmbătrânirii, ceea ce ar aduce un beneficiu, atât persoanelor vârstnice cât și societății, evitându-se dependența (Souare, Lloyd, 2008).

Situată persoanelor vârstnice din România este descrisă în literatura de specialitate, mai mult din punct de vedere demografic și medical. Din punct de vedere social există doar câteva studii regionale care descriu diferențe între pensionari și persoanele încadrate în muncă (Marina, 2003) sau studii cu privire la raporturile dintre generații (Ionescu, Bunescu, 2007; Tîrhaș, 2007).

În această cercetare, interesul meu a fost de a identifica posibilitățile de utilizare a persoanelor vârstnice ca resursă umană în familie și în societate, luând în considerare tendința actuală de înlăturare a stării de dependență a persoanelor vârstnice, oferind soluții pentru a identifica unele roluri sociale active, care să-i mențină în activitate, valori promovate de teoria activității. Bibliografia consultată nu oferă date despre modul de viață al persoanelor vârstnice din România, despre nevoile sociale și culturale ale acestora sau despre viață socio-culturală a pensionarilor, astfel încât, să se găsească soluții și modele operative de petrecere a timpului liber al acestora, în scopul păstrării unei vieți active și independente aşa cum reclamă teoria activității susținută în societatea actuală. Aceste date sunt absolut necesare pentru îmbunătățirea politicilor sociale actuale pentru persoanele vârstnice din România, astfel încât, aplicarea acestora, să ducă la creșterea calității vieții vârstnicilor. La acestea se adaugă și câteva priorități referitoare la implementarea activităților educaționale pentru adulți, care au fost stabilite de Consiliul de la Lisabona pentru 2010 (informații preluate din Proiectul *Information and Cultural Opportunities for old people*, LIFE LONG LEARNING, GRUNDTVIG, 2007-2009), printre care și recuperarea vârstnicilor prin intermediul educației continue și promovarea unei vieți active ca fiind fundamentală în îmbunătățirea activității teritoriale, cu sprijinul direct al persoanelor vârstnice, care altfel ar deveni resurse umane marginalizate.

Prin urmare, studiul de față și-a propus să promoveze și să difuzeze cultura „îmbătrânirii active”, în special la nivel teritorial și comunitar, astfel încât, individul să rămână activ întreaga sa viață.

1.2. Obiectivele și ipotezele cercetării

Având experiența unor cercetări anterioare realizate asupra persoanelor vârstnice (anul 2007), am identificat, în acord cu tema tezei de doctorat – *Persoanele vârstnice ca resursă în familie și în societate* –, următoarele obiective pentru cercetare:

- A. Identificarea stilului de viață al persoanelor vârstnice.

- B. Identificarea nevoilor sociale și culturale ale persoanelor vârstnice.
- C. Găsirea unor posibilități de valorificare a competențelor persoanelor vârstnice.

Ipotezele de la care am plecat în cercetarea din 2009 au fost:

- 1. Persoanele vârstnice evaluatează în mod negativ perioada de pensionare.
- 2. Persoanele vârstnice din municipiul Brașov se identifică cu teoria dezangajației.
- 3. Viața socială a persoanelor scade odată cu pensionarea.

1.3. Metodologia cercetării

Deși a apărut relativ recent ca formă de cercetare (anii 1960), cercetarea calitativă s-a impus ca modalitate de abordare a socioumanului (Chelcea, 2007, Chelcea, 2001), generând discuții ample între validitatea și fidelitatea datelor obținute prin cercetări calitative versus validitatea și fidelitatea datelor obținute prin cercetări cantitative.

Rotariu (2016) vine cu câteva specificări legate de cercetările cantitative și calitative, pentru a putea înțelege utilitatea folosirii celor două tipuri de cercetări care nu se exclud una pe cealaltă, ci mai degrabă sunt complementare:

- în cercetările sociale, calitativul și cantitativul nu se exclud, ba chiar nu pot funcționa una fără cealaltă;
- abordările metodologice cantitative și calitative nu sunt echivalente și nu produc aceleași rezultate de cunoaștere în studierea unui fenomen studiat;
- în studierea unui fenomen dat, informațiile cantitative și calitative nu sunt, în general, de egală importanță;
- niciuna dintre cele două forme de date și de tehnici de cercetare nu este blamabilă în sine.

Cert este faptul că cele două tipuri de cercetări sunt utilizate de către sociologi, având terminologie comună, astfel, în ambele tipuri de cercetări întâlnim următoarele concepte: metodă, tehnică, instrument.

Rotariu și Iluț (2001) precizează că științele umane utilizează, în principal, 5 metode fundamentale de investigare a universului empiric:

- experimentul,
- observația (proprietatea),
- analiza documentelor,
- interviul,
- ancheta,

ultimele 4 fiind variante ale observației.

Urmând, în continuare, identificarea diferențelor între cercetarea calitativă și cea cantitativă, este de precizat distincția făcută de Rotariu și Iluț (2001) între anchetă și interviu:

- tehnicele de realizare a ancheteilor au un caracter standardizat, în timp ce desfășurarea interviului depinde de o serie de factori: interacțiunea dintre subiect-interviewator, de răspunsurile subiectului; putem vorbi de interviu standardizat și interviu nestandardizat;
- ancheta folosește chestionarul, ca instrument de cercetare; interviul se poate desfășura pe baza unui ghid de interviu;
- ancheta urmărește să satisfacă cerința de reprezentativitate a eșantionului în raport cu o populație incomparabil mai mare (alegerea indivizilor anchetați trebuie să respecte o serie de reguli statistice), individul anchetat este individul mediu; la interviu, subiecții sunt, în general lideri formali sau informali, persoane ce dețin poziții privilegiate, au avut experiențe de viață neobișnuite (individul deosebit, atipic);
- ancheta se realizează pe eșanțioane mari (pentru reprezentativitate); pentru interviu este nevoie de un număr mult mai redus de indivizi;
- ancheta colectează informații relativ simple (pentru a putea fi aplicat corect), este o metodă de tip extensiv; la interviu se urmărește sondarea în profunzime a universului spiritual al subiecților, este o metodă de tip intensiv;
- prelucrarea datelor unei anchete se realizează folosindu-se procedurile statistice standard, care se bazează pe calculul frecvențelor cu care apar diferențele variante de răspuns ale fiecărei întrebări; la interviu, calculul frecvențelor se face doar în situații cu totul deosebite, iar problema reprezentativității statistice nu se pune;
- interviul folosește tehnici orale, de preferință, față în față; ancheta se poate realiza și în scris;
- ancheta se realizează strângând informația de la persoane luate în mod individual; interviul poate fi și de grup;
- ancheta se realizează cu operatori de anchetă, de interviu, în vreme ce interviul nu poate fi făcut decât cu persoane calificate;
- ancheta are proceduri cantitative; interviul este o metodă calitativă.

Deși, în literatura de specialitate, întâlnim numeroase puncte de vedere care susțin ori cercetarea cantitativă, ori pe cea calitativă, Chelcea (2007) consideră că este mult mai benefică utilizarea combinată a celor două tipuri de cercetări (cercetarea prin mixarea metodelor – engl. *mixed-methods research*) (Hewson, 2006). Unii autori nu numai că o consideră utilă, dar și recomandă combinarea cercetării cantitative cu cea calitativă, „de a practica mai mult decât o simplă îmbinare între cantitativ și calitativ. Optiunea este înspre o suprapunere cât mai întinsă a cantitativismului înțelept cu genul de calitativism riguros” (Iluț, 1997, p. 170).

Prin urmare, nu putem vorbi de un „război” al tipurilor de cercetări sociologice, prin susținerea că una dintre metode ar fi superioară celeilalte, mai degrabă putem vorbi de complementaritatea lor (Neuman, 2006), prin îmbinarea cât mai optimă între metode, astfel încât să obținem validitatea și fidelitatea cerute de cercetarea sociologică.

Creswell (1994, *apud* Chelcea, 2007, Chelcea, 2001) distinge trei modele de combinare a designului cercetării:

- designul cu 2 faze – cercetătorul realizează separat, cele două tipuri de cercetări (într-o prima fază cercetarea calitativă și în a doua fază cercetarea cantitativă);
- designul cu predominanță unei paradigmă – cercetătorul realizează studiul pe baza unei paradigmă, însă face apel, secundar și la altă paradigmă;
- designul metodologiei mixate – amestecul paradigmelor și metodelor se manifestă în fiecare etapă a cercetării.

Cercetarea de față urmează designul cu 2 faze: într-o primă fază am realizat cercetarea calitativă (perioada aprilie-iulie 2008), iar în faza a doua am realizat cercetarea cantitativă (aprilie-mai 2009).

O altă latură semnificativă în cercetările fenomenelor sociale este *triangularea*, considerată o strategie de cercetare unde „cercetătorul suprapune și combină mai multe tehnici de culegere a datelor pentru a compensa distorsiunile inerente fiecărei dintre ele” (Savoie-Zajc, 2002, p. 422). Prin urmare, observația în cercetare se face din perspectiva a cel puțin două puncte de vedere (Flick, 2006). Denzin (1978, 1988, *apud* Savoie-Zajc, 2002) identifică patru tipuri de triangulare: a datelor, a cercetătorului, teoretică și metodologică.

În cercetarea de față am utilizat atât *triangularea teoretică*, interpretarea datelor făcându-se prin intermediul mai multor teorii: teoria dezangajației și teoria activității, cât și cea *metodologică*, îmbinând interviul cu ancheta sociologică.

1.4. Cercetarea calitativă

Metodologia cercetării calitative este de dată relativ recentă (secolul XX) și presupune o strategie de cercetare care utilizează diferite tehnici de culegere și de analiză calitative pentru a explica, prin comprehensiune, un fenomen uman sau social (Mucchielli, 2002).

Cercetarea calitativă înseamnă studierea oamenilor în mediul lor natural de viață pentru a cunoaște modul în care trăiesc, în care vorbesc și se comportă, dar și a evenimentelor fericite sau mai puțin fericite din viața acestora (Emerson, 1983, *apud* Tutty, Rothery, Grinnell, 2005); în plus, surprinde elemente ale vieții sociale, de zi cu zi, care nu pot fi măsurate prin cercetarea cantitativă (Sumner, 2006).

Gerontologii învață despre bătrânețe din cercetarea calitativă, prin care se încearcă să se înțeleagă, cât mai profund, oamenii și viața lor, zi de zi (Quadagno, 1999), credințele și atitudinile lor (Scârneci, 2006). În studiile realizate, ca tehnică în cercetarea calitativă a persoanelor vârstnice s-a utilizat, în mult

mai mare măsură, interviul nestructurat (povestea vieții sau cercetarea narativă) (Lieblich, Tuval-Mashiach, Zilber, 2006; Atkinson, 2006) decât celalte tipuri de interviuri: structurat sau semistructurat. De asemenea, cele mai multe cercetări în domeniu (acestea fiind de natură cantitativă), vizează raporturile între generații (copii-adulți-persoane vârstnice) (Ionescu, Bunescu, 2007; Tîrhaș, 2007; Costaforus, 2005), ignorându-se identificarea aspectelor mai de profunzime care marchează perioada vârstei a treia.

Acesta este și motivul pentru care, cercetarea de față, care vizează identificarea și definirea aspectelor referitoare la viața socio-culturală a pensionarilor pentru oferirea unor modele operative de petrecere a timpului liber al acestora, în scopul păstrării unei vieți active și independente, este de natură, în primul rând, calitativă.

Mucchielli (2002) identifică următoarele etape clasice ale unei cercetări calitative (și nu numai) în științele sociale:

- analiza problemei în general (aceasta se face, de obicei, prin documentare, fiind considerată ca parte teoretică a studiului);
- definirea obiectivelor generale ale studiului (întrebările, ipotezele pe care ni le punem despre problema de cercetat);
- studiile pregătitoare ale anchetei (identificarea cercetărilor făcute în domeniu până la momentul respectiv);
- reformularea problematicii (în funcție de documentare și cercetările anterioare);
- alegerea metodei (identificarea tehniciilor și instrumentelor care vor fi folosite în cercetare);
- eșantionarea, luând în considerare saturarea și pregătirea anchetelor;
- culegerea de informații prin utilizarea instrumentelor alese în cercetare;
- ținerea unui „jurnal de bord” pentru sesizarea diverselor probleme care pot apărea pe parcursul derulării cercetării;
- analiza calitativă (și cantitativă) a datelor obținute pe teren;
- revenirea pe teren pentru adevărire (validarea internă);
- redactarea sintezelor, a rapoartelor și a recomandărilor;
- prezentarea orală a rezultatelor (confirmarea externă).

Este de precizat că instrumentele folosite în cercetare sunt, în general, definitivate printr-o pre-ancheta (cercetare pilot) care ne permite testarea schemei descriptive, a instrumentelor și procedeelor de lucru, dar și estimarea costurilor și anticiparea rezultatelor (Mărginean, 2000).

Pașii în cercetarea calitativă desfășurată asupra persoanelor vârstnice din municipiul Brașov au fost urmatorii (Neuman, 2006):

- confirmarea eului social (pozitiei cercetătorului în societate);
- adoptarea unei perspective – în cercetarea de față am apelat la paradigma funcționalistă;
- alegerea design-ului studiului (interviu semistructurat față-în-față);

- colectarea datelor – perioada aprilie-iulie 2008;
- analiza datelor – perioada septembrie 2008-februarie 2009;
- interpretarea datelor – perioada februarie-mai 2009;
- prezentarea rezultatelor cercetării.

În cercetarea calitativă asupra persoanelor vârstnice din municipiul Brașov am utilizat ca metodă *interviul*, tehnica folosită fiind *interviul semistructurat față-in-față*.

Așa cum surprinde și literatura de specialitate (Chelcea, 2001; Chelcea, 2007; Davies, 2006; Iluț, 1997; Rotariu, Iluț, 2001), în interviul semistructurat sunt prestabilite doar temele în jurul cărora se va purta discuția, acestea fiind adunate într-un ghid de interviu (instrumentul folosit pentru a aduna datele) (anexa 1).

După culegerea datelor pe teren a urmat analiza calitativă de teoretizare, care generează în mod inductiv o teoretizare la adresa unui fenomen social prin conceptualizarea și relaționarea progresivă a datelor empirice calitative (Paillé, 2002b). Acest tip de analiză conține șase operațiuni, de la codificarea inițială a datelor obținute pe teren până la verificarea multistrategică a teoretizării, trecând prin categorizare, acesta fiind instrumentul principal al analizei.

Strategiile de lucru cu materialele obținute pe teren sunt diverse, însă, de reținut sunt cele semnalate de Flick (1998): codarea materialului cu scopul de a face categorii și/sau de a dezvolta teorii, iar a doua strategie presupune analiza secvențială pentru a reconstrui structura textului și a cazului.

Acste codări se pot face manual, luând fiecare text și decupând, cu ajutorul cuvintelor, a esențialului din text. Această operațiune presupune codarea materialului, lucru destul de anevoieios, fără ajutorul programelor specializate de calculator. În urma codării materialelor vor rezulta categorii care vor fi interpretate în lumina paradigmelor și teoriilor folosite în cercetare. Așa cum am menționat, analiza calitativă este foarte anevoieiosă și consumatoare de resurse (în special de timp), de aceea, specialiștii au dezvoltat programe specializate pe calculator de interpretare a datelor calitative, începând cu anii 1980 (primul program fiind *CQDAS – computer based qualitative analyses software*). De atunci s-au dezvoltat mai multe astfel de programe care să ajute cercetătorii calitativiști în analiza studiilor efectuate, ajungându-se până la NVIVO, program actual folosit în cercetările calitative, fiind net superior celorlalte programe pentru că suportă analiza unor tipuri diverse de date, inclusiv imagini (foarte util, în special, la analiza focus-grup-urilor) (Richards, 2006). Desigur, există și anumite limite în utilizarea unor astfel de soft-uri:

- introducerea forțată a datelor în anumite categorii prestabilite, ceea ce duce la reducerea și ignorarea anumitor elemete ce apar în text, dar care nu au fost luate în calcul;
- cercetarea calitativă poate deveni, prin folosirea soft-ului, o cercetare de tip semi-cantitativă, prin enumerarea elementelor, nu prin interpretarea datelor;